

Ірина Г. Бабець
**ПІДПРИЄМНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ДЕТЕРМІНАНТА
ВИРОБНИЧОЇ БЕЗПЕКИ РЕГІОНУ**

У статті обґрунтовано доцільність дослідження виробничої безпеки регіону з урахуванням показників підприємницької діяльності. Запропоновано методика розрахунку виробничої безпеки регіону з урахуванням індикаторів, що характеризують діяльність малого і середнього підприємництва. На прикладі Львівської області підтверджено вагомність підприємницької діяльності як чинника виробничої безпеки регіону.

Ключові слова: виробнича безпека; виробничі можливості; мале й середнє підприємництво; регіон.

Табл. 1. Літ. 13.

Ирина Г. Бабец
**ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ КАК
ДЕТЕРМИНАНТА ПРОИЗВОДСТВЕННОЙ
БЕЗОПАСНОСТИ РЕГИОНА**

В статье обоснована целесообразность исследования производственной безопасности региона с учетом показателей предпринимательской деятельности. Предложена методика расчета производственной безопасности региона с учетом индикаторов, характеризующих деятельность малого и среднего предпринимательства. На примере Львовской области подтверждена значимость предпринимательской деятельности как фактора производственной безопасности региона.

Ключевые слова: производственная безопасность; производственные возможности; малое и среднее предпринимательство; регион.

Iryna G. Babets¹
**ENTREPRENEURIAL ACTIVITY AS THE DETERMINANT
OF REGION'S PRODUCTION SECURITY**

The article grounds the expediency of production security research on the regional level taking into account the indicators of entrepreneurial activity. The author suggests the methodology for evaluation of region's production security subject to the parameters which describe the activity of small and medium business. Taking Lviv oblast for the case study, the vital role of entrepreneurship for the production security of the region has been proved.

Keywords: production security; production capacity; small and medium business; region.

Постановка проблеми. В умовах глобалізації зростає роль регіонів у забезпеченні міжнародної конкурентоспроможності країни, а потенціал підприємницької діяльності на регіональному рівні є одним із системоутворюючих елементів національної економічної безпеки. Це зумовлено позитивним впливом підприємництва на ефективність реалізації регіональної соціально-економічної політики через: вищу гнучкість й адаптивність малих і середніх підприємств регіону до зміни ринкової кон'юнктури порівняно з великими підприємствами, господарська діяльність яких характеризується високою інерційністю; впровадження новітніх технологій та освоєння випуску нової продукції; формування конкурентного середовища в регіоні та зниження рівня монополізації економіки. Саме цим обумовлена доцільність дослідження виробничої

¹ Lviv Institute of Management, Ukraine.

безпеки регіону з урахуванням ключових показників підприємницької діяльності, що доповнюють оцінку виробничого потенціалу.

Аналіз досліджень і публікацій. Доцільність дослідження виробничої складової безпеки на регіональному рівні обґрунтовується в працях вітчизняних і зарубіжних вчених. З. Герасимчук та Н. Вавдіюк до складових економічної безпеки регіону відносять виробничу, яка характеризується наявністю ресурсної бази, умовами, що забезпечують інтеграційні процеси, сформованістю системи відтворення з урахуванням спеціалізації. При цьому зазначені науковці пропонують розраховувати показники темпів росту ВРП та індексу фізичного обсягу продукції [4, 62–63].

Аналізуючи чинники депресивності регіону, Д. Буркальцева виділяє показники виробничої діяльності, які дозволяють оцінити загрози економічній безпеці, зумовлені відсутністю розвинутого виробництва (валовий регіональний продукт на одного мешканця, рівень зношення основних фондів) та неефективною матеріальною структурою виробництва (обсяг реалізованої промислової продукції на одну особу наявного населення) [2, 194].

В. Криворотов, О. Калина, Н. Еріашвілі пропонують проводити діагностику ситуації в регіоні щодо виробничої безпеки за такими показниками: середні темпи економічного зростання за останні 5 років; індекс фізичного обсягу промислового виробництва порівняно з базовим періодом; ступінь зношування основних виробничих фондів; частка виробництва в структурі промисловості за видами економічної діяльності [7, 121–122].

Т. Васильців розглядає економічну безпеку підприємництва як сектору економіки, при цьому перелік індикаторів економічної безпеки підприємництва на макrorівні пропонує формувати за складовими системи економічної безпеки держави з урахуванням індикаторів, які характеризують діяльність підприємств (кількість діючих підприємств на 1000 осіб населення, відношення кількості новостворених підприємств до тих, що припинили діяльність; питома вага прибуткових підприємств) [3, 92–94].

Невирішені раніше частини загальної проблеми. Як показують результати огляду наукової літератури, теоретико-методологічні аспекти формування виробничої безпеки на регіональному рівні залишаються мало дослідженими. Зокрема, недостатньо уваги приділяється обґрунтуванню системи індикаторів виробничої безпеки регіону та методичним підходам до їх розрахунку. Так, у наукових публікаціях, присвячених виробничій безпеці регіонів, не враховуються показники діяльності малих і середніх підприємств як вагомого чинника економічного розвитку. При визначенні економічної безпеки підприємництва на регіональному рівні досліджуються секторальні особливості малого і середнього бізнесу, але не проводиться комплексного оцінювання рівня безпеки із визначенням динаміки інтегрального показника і ступеня впливу ключових загроз на загальний рівень безпеки.

Метою дослідження є обґрунтування впливу підприємницької діяльності на рівень виробничої безпеки регіону. Відповідно до мети поставлено такі завдання: аналіз підприємницької діяльності на регіональному рівні в контексті економічної безпеки; визначення ключових показників діяльності малих і середніх підприємств, які доцільно використати в якості індикаторів

виробничої безпеки регіону; розрахунок рівня виробничої безпеки на прикладі Львівської області і визначення впливу зміни показників підприємницької діяльності на інтегральний показник.

Основні результати досліджень. На макрорівні виробнича безпека визначається як «рівень розвитку промислового комплексу країни, що здатний забезпечити зростання економіки та розширене її відтворення» [1]. Аналогічне визначення буде справедливо застосувати й для регіону. Базуючись на концепції сталого розвитку, яка визначає підприємницьку діяльність одним з важливих чинників економічної складової, зауважимо, що стан промислового виробництва залежить не лише від рівня розвитку великих, а й малих і середніх підприємств. Тому цей чинник врахуємо при формуванні методичного підходу до розрахунку рівня виробничої безпеки регіону.

Серед індикаторів виробничої безпеки держави виокремимо показники, важливі для характеристики конкурентного потенціалу регіону: частка у промисловому виробництві обробної промисловості; рентабельність операційної діяльності промислових підприємств; індекс реального промислового виробництва; ступінь зносу основних засобів [1].

В умовах техноглобалізму конкурентоспроможність регіону повинна забезпечуватися розвиненими факторними перевагами, що базуються на ефективному використанні науково-технічного потенціалу. Відповідно, перелік індикаторів виробничої безпеки доповнимо показниками частки високотехнологічних галузей у загальних обсягах реалізованої продукції промисловості та індексу технологічного оновлення промислового виробництва.

Показник «частка високотехнологічної продукції в загальних обсягах реалізованої продукції регіону» дозволяє оцінити якісну структуру промисловості, що також визначає конкурентоспроможність промислових підприємств. У більшості регіонів України відбулося зниження цього показника у 2014 р. порівняно з 2013 роком. Найвищою часткою реалізованої високотехнологічної продукції у 2014 р. характеризувалася промисловість Закарпатської (40,8%), Запорізької (17,6%), Сумської (16,7%) та Харківської (17,6%) областей [8–11].

Згідно з методичним підходом до оцінювання економічного виміру сталого розвитку регіонів України, категорія «Підприємницька діяльність» включає індикатори «Виробничі можливості», «Міжнародне торгівельне співробітництво», «Малий бізнес», «Споживчий ринок», «Заборгованість» [13, 26]. Базуючись на цьому підході, розглянемо ключові параметри підприємницької діяльності та обґрунтуємо можливість їх застосування в системі індикаторів виробничої безпеки.

Для обґрунтування сутності та розрахунку індикаторів виробничої безпеки, які характеризують стан підприємницької діяльності в регіоні, використаємо показники, опубліковані Державною службою статистики України. Упродовж 2010–2014 рр. найбільша кількість малих підприємств (25,8% від загальної кількості в Україні) була зосереджена в м. Києві, де у 2014 р. діяло 291 мале підприємство на 10 тис. населення [12, 113–114]. У всіх інших регіонах цей показник у декілька разів нижчий. Наприклад, в Одеській області у 2014 р. налічувалося 96 малих підприємств на 10 тис. населення, у Київській –

98, у Харківській – 87. Ще нижчі значення цього показника спостерігалися в Рівненській (42), Чернівецькій (43), Тернопільській (45), Закарпатській (46), Луганській (13) областях. За вказаний період у більшості областей України відзначимо незначну позитивну динаміку кількості малих підприємств.

У регіонах України упродовж 2010–2014 рр. переважала тенденція до неістотного зниження частки малих підприємств у загальних обсягах реалізованої продукції. Найбільше значення цього показника спостерігалось у Херсонській та Чернівецькій областях, де у 2014 р. малими підприємствами було реалізовано відповідно 39,8% і 36% від загального обсягу реалізованої продукції в цих регіонах. Найнижчі показники частки продукції малих підприємств – у Донецькій (7,1%), Луганській (12,8%) та Дніпропетровській областях (12,2%).

Для розрахунку інтегрального показника виробничої безпеки сформуємо систему індикаторів на основі показників, запропонованих в методиці розрахунку економічної безпеки України, доповнивши їх перелік показниками наукомісткості промислового виробництва. З метою врахування підприємницької активності в регіоні як чинника виробничої безпеки до системи індикаторів також доцільно включити показники діяльності малих і середніх підприємств (МСП): 1) частка збиткових підприємств у загальній кількості промислових МСП (%); 2) темпи зміни кількості МСП на 10 тис. осіб населення, % до попереднього року; 3) частка МСП у загальних обсягах реалізованої продукції в регіоні (%). При цьому 1-й індикатор розглядаємо як показник-дестимулятор, оскільки його зростання негативно впливає на рівень виробничої безпеки, а 2-й та 3-й – як показники-стимулятори, зростання яких чинить позитивний вплив на стан виробничої безпеки.

На прикладі Львівської області оцінемо рівень виробничої безпеки з метою апробації запропонованого методичного підходу. Систему індикаторів, їх нормалізовані значення та інтегральний показник виробничої безпеки Львівської області у 2006–2014 рр. подано в табл. 1.

Для нормування статистичних значень індикаторів використано методичний підхід, за якого нормалізовані значення показників-стимуляторів розраховуються як відношення статистичного значення показника Львівської області до максимального значення, вибраного серед усіх регіонів України за досліджуваний період. При нормуванні показника-дестимулятора використовується відношення мінімального значення показника серед регіонів України до статистичного значення цього показника в досліджуваному регіоні. Інтегральний показник виробничої безпеки у конкретний момент часу (рік) розраховується як сума добутків нормалізованих значень індикаторів на відповідні вагові коефіцієнти, визначені за методом головних компонент з використанням модуля "Factor Analysis" комп'ютерної програми "Statistica" (методика розрахунку детально описана у [1]).

Як видно з табл. 1, стан виробничої безпеки Львівської області у 2011 р. покращився, порівняно з попередніми роками, а з 2012 р. відбулося зниження інтегрального показника. Поряд із незначними позитивними змінами таких індикаторів, як зростання частки у промисловому виробництві переробної промисловості (з 71,9% у 2013 р. до 74,8% у 2014 р.) та індексу технологічного

Таблиця 1. Показники виробничої безпеки Львівської області у 2006–2014 рр. *

Індикатор	Роки										Вагові коефіцієнти	Коефіцієнт чутливості
	2006	2008	2010	2011	2012	2013	2014	Нормалізовані значення індикаторів				
Темп росту ВДВ на одного мешканця	0,847	0,860	0,783	0,844	0,804	0,677	0,667				0,150	0,165
Частка переробної промисловості в промислово-виробничстві	0,880	0,881	0,838	0,827	0,801	0,790	0,822				0,109	0,146
Рентабельність операційної діяльності промислових підприємств	0,328	0,102	0,117	0,250	0,133	0,297	0,117				0,069	0,013
Індекс реального промислового виробництва	0,755	0,701	0,702	0,785	0,707	0,704	0,676				0,138	0,152
Ступінь зносу основних засобів промисловості	0,632	0,657	0,588	0,597	0,606	0,601	0,598				0,063	0,062
Частка високотехнологічної продукції в загальних обсягах реалізованої промислової продукції	0,563	0,473	0,393	0,377	0,413	0,317	0,293				0,155	0,074
Індекс технологічного оновлення промислових підприємств	0,021	0,148	0,167	0,092	0,175	0,151	0,189				0,061	0,019
Частка збиткових підприємств у загальній кількості промислових МСП	0,860	0,823	0,752	0,754	0,768	0,798	0,811				0,076	0,104
Частка МСП у загальних обсягах реалізованої продукції в регіоні	0,926	0,853	0,900	0,991	0,958	0,953	0,998				0,098	0,161
Темпи зміни кількості МСП на 10 тис. осіб наявного населення	0,891	0,823	0,803	0,708	0,858	0,907	0,822				0,082	0,111
Інтегральний показник виробничої безпеки	0,707	0,666	0,633	0,656	0,650	0,630	0,613				-	-

* розраховано за даними [6].

оновлення промислових підприємств (з 102,2% до 127,6%) у 2014 р. відбулося погіршення критеріїв економічної безпеки більшості показників промислової діяльності. Так, рентабельність операційної діяльності промислових підприємств знизилася з 3,8% у 2013 р. до 1,5% у 2014 р., індекс реального промислового виробництва – з 101,2% до 97,2%, частка високотехнологічної продукції у загальних обсягах реалізованої промислової продукції – з 9,5% до 8,8%.

Зміна показників підприємницької діяльності у 2014 р. порівняно з 2013 р. характеризується: скороченням частки промислових МСП, які одержали збиток (з 36,1% до 35,5%); зростанням частки МСП у загальних обсягах реалізованої продукції в регіоні (з 65,6% до 68,8%); зниженням темпів зміни кількості МСП на 10 тис. осіб наявного населення з 108,8% до 98,6%.

У зв'язку з цим зазначимо, що зміна кожного з індикаторів відображає ступінь реалізації відповідної загрози виробничій безпеці, при цьому кожна із загроз мала різний вплив на інтегральний індекс у досліджуваному періоді. Визначення ступеня впливу окремої загрози на інтегральний індекс виробничої безпеки дозволить виділити найбільш небезпечні з них та розробити заходи щодо їх зниження.

Серед системних загроз економічній безпеці регіону виділимо виробничо-технологічні, до яких відносяться: зниження обсягів промислового виробництва; переважання низькотехнологічної продукції в загальних обсягах промислового виробництва; зношеність основних виробничих засобів; застарілі технології виробництва; низький рівень конкурентоспроможності продукції внаслідок невідповідності європейським стандартам. Вплив зазначених чинників стає ще небезпечнішим у випадку загострення загроз, зумовлених проблемами у підприємницькій діяльності: збитковість малих і середніх підприємств та припинення їх господарської діяльності; низька фінансово-господарська ефективність; зниження інноваційної активності.

З метою оцінювання впливу загроз на рівень виробничої безпеки Львівської області використовуємо систему індикаторів, подану в табл. 1, а також функціональну залежність інтегрального показника виробничої безпеки від множини індикаторів, отриману в процесі обробки даних за допомогою моделі головних компонент в програмі "Statistica". Розрахуємо коефіцієнт чутливості рівня виробничої безпеки до загроз, який визначається як відносна зміна інтегрального показника виробничої безпеки у відсотках, що відповідає відносній зміні індикатора на 1% за інших рівних умов.

Результати розрахунку коефіцієнтів чутливості інтегрального показника виробничої безпеки Львівської області до зміни індикаторів (табл. 1) свідчать, що найбільше впливає на стан виробничої безпеки реалізація таких виробничо-технологічних загроз: зниження темпів росту ВРП на одного мешканця ($K_q = 0,165$); зниження індексу реального промислового виробництва відносно попереднього року ($K_q = 0,152$); зниження частки переробної промисловості у промисловому виробництві ($K_q = 0,146$). Істотним також є вплив загроз, що виникають внаслідок загострення проблем у підприємницькій діяльності: частка збиткових підприємств у загальній кількості промислових МСП ($K_q = 0,104$); частка МСП у загальних обсягах реалізованої продукції в регіоні

($K_q = 0,161$); темпи зміни кількості МСП на 10 тис. осіб населення ($K_q = 0,111$).

Висновки. Висока мобільність і адаптивність малих і середніх підприємств до змін зовнішнього оточення обумовлює необхідність врахування показників їх діяльності при розрахунку рівня виробничої безпеки регіону. Результати оцінювання виробничої безпеки Львівської області підтвердили доцільність доповнення системи індикаторів показниками, що характеризують розвиток малого і середнього підприємництва. Внаслідок перманентного погіршення відповідності критеріям економічної безпеки ключових індикаторів виробничої безпеки (темів росту ВРП на одного мешканця, індексу реального промислового виробництва, частки переробної промисловості в промисловому виробництві) упродовж 2006–2014 рр. відбулося істотне зниження інтегрального показника.

Варто зауважити, що загострення кризової ситуації у виробничій сфері у 2014 р. певною мірою було пом'якшене скороченням частки збиткових МСП (з 38,2% до 35,5%) і зростанням частки МСП у загальних обсягах реалізованої продукції (з 53,1% до 68,8%), оскільки зазначені показники істотно впливають на рівень безпеки. Це підтверджується результатами розрахунку коефіцієнтів чутливості, згідно яких: зменшення на 1% частки збиткових підприємств у загальній кількості промислових МСП сприяє зростанню інтегрального показника виробничої безпеки на 0,104%, збільшення на 1% частка МСП у загальних обсягах реалізованої продукції в регіоні забезпечує зростання рівня виробничої безпеки на 0,161%, а зниження на 1% темів зміни кількості МСП (на 10 тис. осіб населення) зумовлює погіршення рівня виробничої безпеки на 0,111% за інших рівних умов.

1. Про затвердження методики розрахунку рівня економічної безпеки України: Наказ Міністерства економіки України від 2.03.2007 № 60 // www.expert-ua.info.

Pro zatverdzhennia metodyky rozrakhunku rivnia ekonomichnoi bezpeky Ukrainy: Nakaz Ministerstva ekonomiky Ukrainy vid 2.03.2007 № 60 // www.expert-ua.info.

2. Буркальцева Д.Д. Інституціональне забезпечення економічної безпеки України: Монографія. – К.: Знання України, 2012. – 347 с.

Burkalytseva D.D. Instytutsionalne zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky Ukrainy: Monohrafiia. – K.: Znannia Ukrainy, 2012. – 347 s.

3. Васильців Т.Г. Економічна безпека підприємництва України: стратегія та механізми зміцнення: Монографія. – Львів: Арал, 2008. – 384 с.

Vasyltsiv T.H. Ekonomichna bezpeka pidpriemnytstva Ukrainy: stratehiia ta mekhanizmy zmitsnennia: Monohrafiia. – Lviv: Aral, 2008. – 384 s.

4. Герасимчук З.В., Вавдіюк Н.С. Економічна безпека регіону: діагностика та механізм забезпечення: Монографія. – Луцьк: Надстир'я, 2006. – 244 с.

Herasymchuk Z.V., Vavdiuk N.S. Ekonomichna bezpeka rehionu: diahnostyka ta mekhanizm zabezpechennia: Monohrafiia. – Lutsk: Nadstyria, 2006. – 244 s.

5. Діяльність підприємств – суб'єктів підприємницької діяльності: Стат. збірник. – Львів: Головне управління статистики у Львівській області, 2010. – 68 с.

Diialnist pidpriemstv – sub'iektiv pidpriemnytskoi diialnosti: Stat. zbirnyk. – Lviv: Holovne upravlinnia statystyky u Lvivskii oblasti, 2010. – 68 s.

6. Економічна статистика // Головне управління статистики у Львівській області // www.lv.ukrstat.gov.ua.

Ekonomichna statystyka // Holovne upravlinnia statystyky u Lvivskii oblasti // www.lv.ukrstat.gov.ua.

7. *Криворотов В.В., Калина А.В., Эриашвили Н.Д.* Экономическая безопасность государства и регионов: Учеб. пособие для студентов вузов. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2011. – 351 с.

Krivorotov V.V., Kalina A.V., Eriashvili N.D. Ekonomicheskaia bezopasnost gosudarstva i regionov: Ucheb. posobie dlia studentov vuzov. – М.: IuNITI-DANA, 2011. – 351 s.

8. Обсяг реалізованої промислової продукції (товарів, послуг) за видами економічної діяльності у Закарпатській області // Головне управління статистики у Закарпатській області // www.uz.ukrstat.gov.ua.

Obsiah realizovanoi promyslovoi produktsii (tovariv, posluh) za vydamy ekonomichnoi diialnosti u Zakarpatskii oblasti // Holovne upravlinnia statystyky u Zakarpatskii oblasti // www.uz.ukrstat.gov.ua.

9. Обсяг реалізованої промислової продукції (товарів, послуг) за видами економічної діяльності по Сумській області // Головне управління статистики у Сумській області // sumy.ukrstat.gov.ua.

Obsiah realizovanoi promyslovoi produktsii (tovariv, posluh) za vydamy ekonomichnoi diialnosti po Sumskii oblasti // Holovne upravlinnia statystyky u Sumskii oblasti // sumy.ukrstat.gov.ua.

10. Обсяг реалізованої промислової продукції (товарів, послуг) за видами економічної діяльності у 2010–2014 роках у Харківській області // Головне управління статистики у Харківській області // www.kh.ukrstat.gov.ua.

Obsiah realizovanoi promyslovoi produktsii (tovariv, posluh) za vydamy ekonomichnoi diialnosti u 2010–2014 rokakh u Kharkivskii oblasti // Holovne upravlinnia statystyky u Kharkivskii oblasti // www.kh.ukrstat.gov.ua.

11. Обсяг реалізованої промислової продукції за видами діяльності у 2010–2014 роках у Запорізькій області // Головне управління статистики у Запорізькій області // www.zp.ukrstat.gov.ua.

Obsiah realizovanoi promyslovoi produktsii za vydamy diialnosti u 2010–2014 rokakh u Zaporizkii oblasti // Holovne upravlinnia statystyky u Zaporizkii oblasti // www.zp.ukrstat.gov.ua.

12. Регіони України у 2014 р.: Стат. збірник. – К.: Державна служба статистики України, 2015. – Ч. II. – 681 с.

Rehiony Ukrainy u 2014 r.: Stat. zbirnyk. – К.: Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy, 2015. – Ch. II. – 681 s.

13. Сталый розвиток регіонів України / Наук. кер. М.З. Згуровський. – К.: НТУУ «КПІ», 2009. – 197 с.

Stalyi rozvytok rehioniv Ukrainy / Nauk. ker. M.Z. Zghurovskiy. – К.: NTUU «KPI», 2009. – 197 s.

Стаття надійшла до редакції 14.03.2016.